

Baráth Béla Levente

Egy Baltazár anekdota kapcsán...

Megemlékezés Baltazár Dezső püspökről, halála 80. évfordulóján

Baltazár Dezső Hajdúböszörményben született 1871. november 15-én. 1890-ben érettségizett a Debreceni Református Főgimnáziumban, majd a Kollégiumban tovább tanulva teológiai és jogi tanulmányokat folytatott. Református lelkészé szentelése után Tisza Kálmán legkisebb gyermeke, Tisza Lajos nevelője lett. Nevelői feladataival párhuzamosan a budapesti, berlini, heidelbergi egyetemeken tovább folytatta tanulmányait és jogi doktorátust szerzett. Később a fővárosban vallástanárként és a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium tisztviselőjeként dolgozott. 1900-ban minisztériumi állását feladta, miután a hajdúszoboszlói gyülekezet megválasztotta lelkészévé. A kiváló szónoki képességekkel, publicista vénával bíró, radikális közéleti állásfoglalásairól ismertté vált lelkész pályája gyorsan ívelt felfelé. 1904-ben 33 évesen az alsószabolcs-hajdúvidéki egyházmegye esperesévé és hajdúböszörményi lelkészévé, 1907-ben az általa megalapított Országos Református Lelkészegyesület elnökévé, 1911-ben pedig a Tiszántúli Református Egyházkerület püspökévé választották. 1918-tól 1936. augusztus 25-én bekövetkezett haláláig ő töltötte be a magyar református konvent lelkészelnöki tisztét, így a magyar reformátusság országos reprezentánsa is volt. Egyházi vezetőként 1914-től a magyar országgyűlés főrendiházának, majd 1927-től felsőházának szintén tagja volt és aktív politikai tevékenységet folytatott.

Baltazár Dezső református püspökként nagyon sokat tett a tiszántúli térség egyházi és iskolai életének megújítása érdekében. Így például kulcsszerepe volt a Debreceni Egyetem létrehozásában is, hiszen ez a megválasztása utáni első években a református Kollégium akadémiai tagozatainak átalakítása révén jött létre. Emlékezetes az a két segélygyűjtő útja is, melyeket 1924-ben és 1925-ben az Amerikai Egyesült Államokban a Debreceni Református Kollégium és különösen rászoruló tanulói érdekében tett meg.

Baltazár politikai közéleti szerepvállalásai során liberális elveket képviselt. 1927-ben egyik felsőházi beszédében ezt így fogalmazta meg: „*A faji megkülönböztetést a jogok, jogosítványok adásának, szerzésének, vagy megtagadásának és elvesztésének alapjául nem fogadom el. De nem fogadom el a vallási megkülönböztetést sem*”.¹ Következtesen kiállt az antiszemitizmus ellen. A korabeli politikai viszonyok között ennek a szemléletmódnak a képviselése csak számos

¹ Az 1927. évi január 25-ére hirdetett országgyűlés felső házának naplója. Bp. 1928. 103.

konfliktus vállalásával volt elképzelhető, ami kezdettől fogva kijelölte szövetségeseinek és ellenfeleinek táborát.

Baltazár Dezső személyét és munkásságát a történetírás a Rákosi és a Kádár rendszer időszakában előbb kritizálta, később agyonhallgatta. Csak a nyolcvanas évek végétől került ismét a történeti érdeklődés előterébe, ahogy az utóbbi években is több kutatót foglalkoztat. Ezek által olyan kérdésekben láthatunk tisztábban, mint egyházkormányzói tevékenysége, amerikai útjai, a zsidósággal ápoltszoros kapcsolata, politikai szerepvállalása, vagy akár a hosszabb időre titkosított végrendelete.² Az utóbbi években Hajdúböszörményben egy utcát és általános iskolát, Debrecenben egy teret és a református Kollégiumban egy előadótermet is róla neveztek el.

A püspök markáns egyéniségét és évtizedeken keresztül meghatározó egyházi és közéleti szerepvállalását, a kortárs emlékezetben meglepően sok anekdota örököltette meg és örököltette tovább az utókorra. Közülük 1994-ben Balassa Iván és Leel-Össy Lóránt is egész csokorra valót gyűjtött össze és tett közzé.³ Figyelemfelkeltő, hogy az érdeklődő még ma, Baltazár püspök halála után pontosan nyolc évtizeddel is találkozhat velük. E cikk írója legújabban éppen a Debreceni Szemle szerkesztőbizottságának egyik tagjától, Sipka Sándor professzortól hallotta a következőt: *"Édesapám 1935-ben szerzett magyar-latin-görög szakos diplomát. A Kollégium Internátusában lakott, ahonnan gyakran és szívesen járt át Baltazár Dezső prédikációira. A püspökről ismert volt, hogy élesen szemben állt Gömbös Gyula akkori miniszterelnök egyeduralmi és erősen fajvédő*

² Ehhez lásd kronológiai rendben a következő publikációkat: Tarján G. Gábor: Baltazár Dezső. Halálának 50. évfordulóján. Theologiai Szemle, 1986. 359–367. Csohány János: A magyar református lelkészek I. világháború eleji teológiai és politikai gondolkodásának háttere. Theologiai Szemle, 1986. 26–31. Síró Béla: A liberális püspök és a cionizmus. Történelem 1992. 9: 27–29. Matkó László: Él mólé rahamim... Baltazár Dezső Református püspök (1971–1936). Múlt és Jövő, 1994. 59–62. Síró Béla: Baltazár Dezső református püspök és a magyar zsidóság. „Tudomány és teológia” konferencia kiadványa, Db., 1994. 228–237. Tarján G. Gábor: A sokat támadott Baltazár Dezső református püspök. Valóság, 1998. 12. sz. 26–48. Irinyi Károly: A politikai közgondolkodás és mentalitás változatai Debrecenben 1867–1918. Db., 2002. Szász Lajos, „Egy sírja szélére taszított boldogtalan ország gyászba öltözött követe” Baltazár Dezső püspök amerikai útjai (1922, 1924/25), In: ifj. Bertényi Iván, Géra Eleonóra, Richly Gábor (szerk.), „Taníts minket úgy számlálni napjainkat...” Tanulmányok a 70 éves Kósa László tiszteletére, Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2012, 465–482. Baráth Béla Levente: „Földbegyökerezés és égbe fogózás...” A Tiszántúli Református Egyházkerület története Baltazár Dezső püspöki tevékenységének tükrében (1911–1920), Sárospatak: Hernád Kiadó, 2014 (Nemzet, egyház, művelődés; 10).

³ Balassa Iván: Baltazár anekdoták. Múzeumi Kurír, 1994. 43–46. Leel-Össy Lóránt: Baltazár Dezső a püspök. Esztergom, 2000. 291–301.

törekvéseivel. Ennek példája az egyik szószékről elhangzott mondata: „... A diktátor miniszterelnök kutyái tán csaholnak, de én, mint az ércoroszlán Ninive kapujánál: megállok!” Amire aztán Gömböstől több nemtelen válasz érkezett a Baltazár család tagjai felé, melyekről ír Vásáry Tamás is, az egyik unoka, az Üzenet című kitűnő önéletrajzi írásában.”

Egy másik, az évforduló kapcsán külön megörökítésre méltó emlékezettörténeti adalék már nem az anekdoták, hanem a tárgyi emlékek közé sorolható. A gyógyfürdőjéről világszerte ismert csehországi városban, Karlovy Varyban tekinthető meg az a magyar nyelvű emléktábla, melyet a püspök 1933-as gyógykezelése után helyeztetett el. Ennek szövege a következő:

*Hiába ellenség a lelki világunk,
Testünkre gyógyulást egymásnál találunk
Ki merem mondani – ha halok, ha élek –
A test fellebb viszi olykor, mint a lélek.
Göggel számít az ész, Isten ellen rég vét,
Hús szívek ösztöne hozza el a békét:
Szép Karlsbadba jöttem, bús halálra váltan,
Varázsos kútfoin gyógyulást találtam.*